

Commentaar op “Geloven in de toekomst” van Peter S.H. Leeflang

Wim Beverloo

Het onderscheid tussen ‘religie’ en ‘godsdienst’ is volgens mij kunstmatig. Ik zie die woorden als gelijkbetekenend, synoniem. Men zou nog kunnen opperen dat ‘religie’ zorgt voor de onderlinge band tussen mensen met dezelfde godsdienst en dat ‘godsdienst’ zorgt voor de afscherming van mensen met dezelfde religie van de afkeurenswaardige buitenwereld. Maar dat betekent toch een zo klein verschil dat het onderscheid in andere talen dan het Nederlands (vaak?) niet bestaat. Wat de auteur ‘religie’ noemt, zou ik aanduiden als ‘mystiek’, het verlangen naar eenheid met het geheel van de wereld, zelfs een behoefte om aan dat geheel liefde te bewijzen. Een mooi voorbeeld van dat mystieke verlangen geeft Leo Vroman in zijn ‘Psalm XIV’, gericht aan ‘Systeem’: “...maar...Heeft U ook een buitenkant? / Dat wil ik zo graag weten want / ik heb een troostgedreven hand / om U zacht mee te wrijven. ...” Ik moet toegeven dat gebruik van het woord ‘religie’ in plaats van ‘mystiek’ vaker voorkomt en misschien moet ik mij er maar bij neerleggen, ik kan in mijn eentje de taalontwikkeling niet tegenhouden.

Het mystieke gevoel van eenheid met het grote geheel levert soms een persoonlijke ervaring van grote schoonheid op, maar we hebben er pas wat aan als het zich zorgzaam richt op de leefomgeving en vooral op de medemens. Het Apostolisch Genootschap is gericht op de praktische uitwerking van ons mystieke gevoel. In onze gemeenschappen komen we samen met gelijkgestemden die, ondanks verschillen in gods- en mensbeelden, met ons willen werken aan een leefomgeving die mensen waardig is.

De toekomst is eerder iets waar ik aan moet geloven dan dat ik er in moet geloven; ik kan moeilijk eraan twijfelen of er een toekomst is. Maar Peter Leeflang zal wel bedoelen dat we geloven in een toekomst die mooier is dan het verleden en het heden.

Er had in de eerste alinea onder de kop ‘Het Apostolisch Genootschap’ nog wel mogen worden vermeld, dat binnen het genootschap in de vijftiger jaren de gedachte leefde dat de ‘wederkomst des Heren’ in feite had plaatsgevonden omdat de apostel de ‘eigentijdse Christus’ zou zijn.

Er lijkt een zekere tweeslachtigheid te zijn in het apostolische godsbeeld dat Peter Leeflang schetst: enerzijds is er binnenin mensen ‘God als liefdemacht’, die mensen drijft tot liefdevol leven, anderzijds is er God als ‘oorzaak van de oorzaken’, die de ‘schepper van de schepping’ zou zijn. Kennelijk wordt aangenomen dat het toch om één God gaat. Persoonlijk geloof ik in de liefdemacht, want die ervaar ik in mezelf en uit anderen; het gaat dus eigenlijk iets verder dan geloven, het is bevestigd door ervaring. De behoefte om die liefdemacht ‘God’ te noemen voel ik niet zo, maar anderen blijkbaar wel. In God als in gang zetter van de wereld waarin we leven geloof ik niet echt. Voor er iets was kon er ook niemand zijn met een voornemen om de wereld op gang te brengen. Op de vraag, hoe de wereld dan toch kan zijn begonnen, moeten we het antwoord schuldig blijven, het ligt buiten ons begripsvermogen. De schuld aan God geven voegt niets toe aan ons begrip, dus dat kunnen we net zo goed laten. Blijkbaar wijkt mijn godsbeeld af van het beschrevene.

Er wordt wel geopperd dat er een 'universele kracht' is die de voortgaande schepping op gang houdt en dat zou dan God zijn. Nu meen ik dat die scheppende kracht in feite door vergaande onevenwichtigheden in het heelal en onderdelen ervan wordt gevormd. Onevenwichtigheden veroorzaken processen waardoor ze worden vereffend. Als de onevenwichtigheid groot genoeg is, ontstaan tijdelijk ordelijke patronen die de opheffing ervan vergemakkelijken. Iedere ordening is een onevenwichtigheid, als je haar niet onderhoudt valt ze ooit uiteen. Dat er leven op aarde is ontstaan, dat op de lange duur is geëvolueerd tot het voorlopige eindpunt homo sapiens, is een ordenend bijverschijnsel van de lopende vereffening van de onbalans tussen de zon en de aarde. Het idee van de ordenende kracht van het uit balans zijn ontleen ik aan een al wat ouder werk van Prigogine & Stengersⁱⁱ. M.T. Vlaardingerbroekⁱⁱⁱ verwijst er ook naar in 'Een zoektocht naar God'. Het kan zijn dat de Nederlandse tweeling Herman en Erik Verlinde nog eens een heel ander verhaal gaan vertellen^{iv}, maar ik denk toch niet dat ze zullen ontdekken dat God op de startknop heeft gedrukt of de zaak aan de gang houdt.

De tweede betekenis van 'geloven in de toekomst' gaat over de vraag of we in de toekomst nog iets zullen geloven waarvan de geldigheid of ongeldigheid niet kan worden vastgesteld. Met andere woorden of we in de toekomst nog wel een religie of godsdienst zullen aanhangen. In mijn boekenkast staat een boek: "De begrafenis van God"^v. Dat beschrijft de hoopvolle verwachting van 19^e-eeuwse atheïsten dat het geloof in God de 20^e eeuw niet zou overleven. Maar mensen blijken ongeneeslijk religieus te zijn. Ik denk dat het mystieke gevoel van eenheid met het geheel van de wereld niet zal verdwijnen en wil bepleiten dat we het koesteren, omdat het een krachtbron is voor onze zorgzaamheid voor medemensen en onze leefomgeving.

Wageningen, 3 april 2012.

ⁱ Vroman, Leo. Psalmen en andere gedichten, Singel Pocket, 1999.

ⁱⁱ Prigogine, Ilya & Isabelle Stengers, Orde uit Chaos, Bert Bakker, Amsterdam, 1993. Nederlandse vertaling van Order out of Chaos, Fontana Paperbacks, London, 1985.

ⁱⁱⁱ Vlaardingerbroek, M.T. Een zoektocht naar God, Het Apostolisch Genootschap, intranet, Verdieping, nr 5-1.

^{iv} Natuurwetenschap & Techniek, maart 2012, blz. 24-33. Veen Magazines.

^v Wilson, A.N. De begrafenis van God, De ondergang van het geloof in de westerse beschaving, Prometheus, 2000. Nederlandse vertaling van: God's Funeral, The Decline of Faith in Western Civilization, Norton, 1999.